

УДК 343.125

Кастарнов Дмитро Борисович –
ад'юнкт кафедри кримінального
процесу Національної академії
внутрішніх справ

Значення обставин, що характеризують особу обвинуваченого, для обрання запобіжного заходу

Здійснено аналіз правових позицій Європейського суду з прав людини та національної правозастосовної практики щодо врахування обставин, які характеризують особу обвинуваченого, під час прийняття рішень про обрання запобіжного заходу.

Ключові слова: особа обвинуваченого; обставини, що характеризують особу обвинуваченого; запобіжний захід; кримінальний процес; Європейський суд з прав людини.

Зст. 176 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України визначено вичерпний перелік запобіжних заходів, які застосовують під час кримінального провадження слідчий суддя, суд. До них належать: 1) особисте зобов'язання; 2) особиста порука; 3) застава; 4) домашній арешт; 5) тримання під вартою. Тимчасовим запобіжним заходом є затримання особи.

Проблеми застосування окремих видів запобіжних заходів досліджено в працях Ю. П. Аленіна, Р. Г. Ботвінова, М. С. Городецької, Ю. М. Грошевого, Т. В. Данченко, Ю. В. Донченка, А. В. Захарка, Л. М. Лобойка, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, О. Ю. Татарова, Л. Д. Удалової, М. Є. Шумила та ін.

Чітка законодавча регламентація підстав, умов і порядку застосування запобіжних заходів, обставин, які враховують під час їх обрання, вимог до процесуальних документів і порядку розгляду судом питання про застосування запобіжних заходів є гарантією виконання завдань та додержання загальних засад кримінального провадження.

Відповідно до положень КПК України, на виконання цих вимог у межах кримінального процесуального закону визначено низку аспектів, серед яких:

1. Мета застосування запобіжного заходу, тобто забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків.

2. Ризики невиконання підозрюваним, обвинуваченим своїх процесуальних обов'язків і перелік можливих конкретних дій підозрюваного, обвинуваченого, які він може вчинити з метою ухилення від виконання процесуальних обов'язків, підстави. Зокрема, він може: переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, що мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; учинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому його підозрюють, обвинувачують.

3. Підстава застосування запобіжного заходу – наявність обґрунтованої підозри в учиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, що слугують достатніми підставами для того, щоб слідчий, суддя, суд уважали, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України.

4. Обмеження ініціативи слідчого, прокурора щодо застосування запобіжного заходу без наявності для цього відповідних підстав (ст. 177 КПК України).

5. Перелік обставин, які оцінюють слідчий суддя, суд під час вирішення питання про обрання запобіжного заходу, а саме: 1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі в разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого його підозрюють, обвинувачують; 3) вік і стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого; 4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність у нього родини й утриманців; 5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання; 6) репутація підозрюваного, обвинуваченого; 7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого; 9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися щодо нього раніше; 10) наявність повідомлення особі про підозру в учиненні іншого кримінального правопорушення; 11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюють, обвинувачують особу, або розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюють, обвинувачують особу, а також вагомість наявних доказів, що підтверджують відповідні обставини (ст. 178 КПК України).

6. Вимоги до клопотання слідчого, прокурора про застосування запобіжних заходів, що передбачає: 1) короткий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у якому підозрюють або обвинувачують особу; 2) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням частини, статті Закону України про кримінальну відповідальність; 3) виклад обставин, що дають підстави підозрювати, обвинувачувати особу в учиненні кримінального правопорушення і посилення на матеріали, які підтверджують ці обставини; 4) посилення на один або кілька ризиків, зазначених у ст. 177 КПК України; 5) виклад обставин, на підставі яких слідчий, прокурор дійшов висновку про наявність одного або кількох ризиків, зазначених у його клопотанні, а також посилення на матеріали, що підтверджують ці обставини; 6) обґрунтування неможливості уникнути ризику або ризикам, зазначеним у клопотанні, шляхом застосування більш м'яких запобіжних заходів; 7) умотивування необхідності покладення на підозрюваного, обвинуваченого конкретних обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України. До клопотання додають: 1) копії матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання; 2) перелік свідків, яких слідчий, прокурор вважають за необхідне допитати під час судового розгляду щодо запобіжного заходу; 3) підтвердження того, що підозрюваному, обвинуваченому надано копії клопотання та матеріалів, якими обґрунтовано необхідність застосування запобіжного заходу (ст. 184 КПК України).

7. Обов'язки слідчого судді, суду під час розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу щодо встановлення, чи доводять надані сторонами кримінального провадження докази обставини, які свідчать про: 1) наявність обґрунтованої підозри

у вчиненні підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення; 2) наявність достатніх підстав уважати, що існує хоча б один із ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, і на які вказує слідчий, прокурор; 3) недостатність застосування більш м'яких запобіжних заходів для запобігання ризику або ризикам, визначеним у клопотанні (ст. 194 КПК України).

Здійснення аналізу цих вимог дає змогу констатувати, що обставини, які характеризують особу обвинуваченого, посідають одне з чільних місць у системі наведених положень. Наприклад, у ст. 178 КПК України з наявних 11 позицій у переліку обставин, які враховують під час обрання запобіжного заходу, шість – безпосередньо стосуються обставин, що характеризують особу обвинуваченого. Так само прослідковується зв'язок цих обставин з іншими законодавчими положеннями, що визначають порядок обрання запобіжного заходу. Це цілком закономірно, адже застосування запобіжного заходу завжди відбувається відносно конкретної особи, якій притаманні певні соціальні, професійні, індивідуальні, біологічні, психологічні, медичні, біографічні ознаки, риси, якості, особливості та властивості, які ураховують під час обрання запобіжного заходу. До того ж, застосування запобіжного заходу лише на підставі доказів, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення конкретною особою, може призвести до не виправданого обмеження прав і свобод особи, яка це правопорушення не вчиняла. Розглянемо такий зв'язок більш детально.

Якщо проаналізувати зміст вимоги щодо забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків як мети застосування запобіжних заходів, то можна зазначити, що така поведінка особи здебільшого залежить від її особистих якостей і ставлення до вчиненого. Однією з причин необхідності застосування запобіжного заходу є об'єктивні сумніви в тому, що, з огляду на особисті характеристики, підозрюваний чи обвинувачений можуть ухилитися від виконання процесуальних обов'язків.

Запобігання спробам підозрюваного, обвинуваченого вчинити певні дії, визначені в ч. 1 ст. 177 КПК України, так само пов'язано з обставинами, що характеризують особу обвинуваченого, оскільки ймовірність (реальність) настання певного ризику може залежати від характеристик особи,

передбачених у ч. 4 ст. 91 КПК України. Це може бути неналежна поведінка під час досудового розслідування (погрози, спроби тиску, повідомлення про «зв'язки», які допоможуть уникнути відповідальності або здійснити втечу), виявлені факти недобросовісності обвинуваченого, підозрюваного (нез'явлення за викликом до органу досудового розслідування, очевидне зловживання правом подавати клопотання з метою затягування досудового розслідування), обставини його сімейного життя (родичі, які проживають за кордоном, факти поведінки, що свідчать про можливий намір втечі – терміновий продаж майна, одержання документів для виїзду за кордон), біографії (неналежна поведінка, факти переховування від органів досудового розслідування та/або суду, що спостерігалися під час інших проваджень) та ін.

У правових позиціях Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) неодноразово підкреслювалось, що ймовірність (можливість) втечі, переховування підозрюваного, обвинуваченого оцінюється не лише на підставі тяжкості санкції, а й з урахуванням інших обставин, зокрема тих, що характеризують особу обвинуваченого. Наприклад, у справі «В. проти Швейцарії» [1, с. 91–92] ЄСПЛ зазначає, що небезпеку переховування від правосуддя не можна виміряти тільки залежно від суворості можливого покарання; її потрібно визначати з урахуванням низки інших факторів, які або можуть підтвердити наявність небезпеки переховування від правосуддя, або ж зробити її настільки незначною, що вона не може слугувати підставою для тримання під вартою. Водночас потрібно враховувати характер обвинуваченого, його моральні якості, статки, зв'язки з державою, у якій його переслідували в межах закону, та його міжнародні контакти.

В іншій справі «Пунцельт проти Чехії» [1, с. 93] ЄСПЛ зауважив, що, оцінюючи ризик переховування, можна брати до уваги той факт, що особа вже ухилялася від виконання процесуальних обов'язків, а також визнав достатньою мотивацію національного суду щодо тримання під вартою заявника з огляду на те, що він вже ухилявся від кримінального процесу в Німеччині, мав численні ділові зв'язки за кордоном і що йому загрожувало відносно суворе покарання. У справі «Мамедова проти Російської Федерації» [1, с. 93–94] ЄСПЛ зауважив, що

національний суд не зазначив ніяких рис особистості або поведінки власне заявниці, що б підтверджували їх висновок про наявність імовірності того, що вона переховуватиметься. У заявниці не було злочинного минулого, було постійне місце роботи й проживання, усталений спосіб життя, двоє малолітніх дітей, а її батько тяжко хворів. Національні суди не врахували й тієї обставини, що заявниця мала змогу втекти після обшуку в її квартирі, але не зробила цього. Натомість застосування запобіжного заходу тримання під вартою відбулося на підставі того, що один зі співучасників злочину виїхав за кордон.

Змістовне узагальнення позицій ЄСПЛ щодо ймовірності втечі підозрюваного, обвинуваченого та його переховування від правоохоронних органів пропонує В. О. Рибалко: 1) така ймовірність не може оцінюватися лише на основі покарання, що загрожує цій особі, адже слід урахувати й інші релевантні обставини (які або можуть підтвердити ймовірність втечі, або зробити її незначною). Водночас потрібно враховувати характер обвинуваченого, його моральні якості, статки, зв'язки з державою, у якій його переслідували за законом, та його міжнародні контакти; 2) під час оцінювання ризику переховування від правосуддя можна брати до уваги (поряд з іншими обставинами) той факт, що особа вже ухилялася від правоохоронних органів; 3) суто поведінка співучасника (співобвинуваченого) не може бути вирішальним фактором для оцінювання ризику переховування від правосуддя іншого співучасника, тому така оцінка має ґрунтуватися на особистих обставинах особи, щодо якої застосовують запобіжний захід; 4) національним судам слід урахувати те, чи мав обвинувачений можливість у зв'язку зі здійсненням щодо нього процесуальних дій (зі змісту яких він міг зрозуміти, що стосовно нього було розпочато кримінальне переслідування) втекти раніше. Якщо така можливість була, а обвинувачений нею не скористався, то ризик втечі на момент розгляду питання про тримання під вартою (чи застосування іншого запобіжного заходу) значно зменшується; 5) на оцінку можливого ризику переховування від правоохоронних органів може впливати й інформація про те, що особа терміново збуває житло, у якому вона тривалий час проживала, закриває рахунки в банку, купує валюту, звільняється з роботи. Однак така інформація повинна

бути не голосливою, а підтвердженою; 6) зазначення в рішенні про продовження строку запобіжного заходу тих самих підстав, що й у рішенні про його застосування, є неприйнятним під час обґрунтування потреби збереження такого запобіжного заходу (слід наводити додаткові мотиви) [2, с. 156–157].

Для належного оцінювання ризику знищення, переховування або спотворення будь-яких речей чи документів, що є суттєвими в контексті встановлення обставин кримінального правопорушення, також мають значення обставини, які характеризують особу обвинуваченого. Так, наприклад, якщо у зв'язку з власною професійною діяльністю або за наявності ділових чи інших зв'язків особа має доступ до відповідних документів або речей, існує ймовірність, що вона скористається нагодою та вчинить зазначені дії.

Незаконний вплив на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста в цьому ж кримінальному провадженні, звісно, пов'язаний із соціальними, індивідуальними, психологічними та іншими обставинами, що характеризують особу обвинуваченого. Так, поведінка під час досудового розслідування може свідчити про ймовірність такого ризику, якщо особа вдавалася до погроз, існують факти тиску на зазначених учасників кримінального провадження, або іншого впливу (спроб впливу) – підкуп, умовляння, переконування, шантаж тощо.

ЄСПЛ неодноразово висловлював позицію щодо критеріїв оцінки ймовірності того, що обвинувачений може погрожувати свідкові, іншим учасникам провадження знищення доказів або іншим способом перешкоджати провадженню в справі. Наведемо деякі з них, де наголошено на необхідності врахування обставин, що характеризують особу обвинуваченого.

Так, Суд зазначає, що на початкових етапах розслідування можливість перешкоджати правосуддю обвинуваченим обґрунтовує перебування такої особи під вартою. Водночас після зібрання доказів це обґрунтування стає менш переконливим. Зокрема, стосовно можливості вчинення тиску на свідків ЄСПЛ переконує: національні суди повинні показати, що протягом відповідного періоду ув'язнення заявника був і продовжував залишатися істотний ризик залякування свідків; недостатньо покладатися лише на якусь абстрактну можливість, не

підкріплену якими-небудь доказами. Суд також має проаналізувати доречні факти, зокрема прогрес у розслідуванні або судовому провадженні, особу заявника, його поведінку до та після затримання, а також будь-які інші конкретні чинники в обґрунтування ризиків, пов'язаних із тим, що він може зловживати повернутою свободою за допомогою дій із метою фальсифікації або знищення доказів, чи спричиненням тиску на потерпілих (п. 88 постанови від 10 січня 2012 р. у справі «Сокурєнко проти Російської Федерації»). Суд визнає, що в справах зі значною кількістю обвинувачених небезпека того, що ув'язнений у разі звільнення може тиснути на свідків або іншим чином перешкоджати розгляду в справі, часто досить висока. Усі ці фактори можуть виправдати порівняно тривалий період утримання під вартою. Однак вони не дають органам влади необмежених повноважень щодо продовження цього запобіжного заходу. Суто той факт, що особу обвинувачують у злочинній змові, є недостатнім для виправдання тривалих періодів тримання під вартою. Завжди слід брати до уваги особисті обставини та поведінку особи (п. 53 постанови від 15 березня 2011 р. у справі «Сизов проти Російської Федерації»).

Низку обставин, що характеризують особу обвинуваченого, а також впливають на ризик того, що останній може погрожувати свідкові чи іншим учасникам провадження знищити докази або іншим способом зашкодити провадженню в справі, ЄСПЛ визначив у постанові від 5 лютого 2013 р. у справі «Мхітарян проти Російської Федерації». Зокрема, було констатовано, що для національних судів однією з головних підстав для тримання заявника під вартою слугує ймовірність того, що він буде намагатися вплинути на показання свідків (п. 94 постанови). У постановах про продовження терміну тримання під вартою було підкреслено, що припущення про ризик змови ґрунтувалися на конкретних випадках погроз стосовно потерпілих і свідків, а також стосовно прокурора, що займається даною справою. Влада вважає, що ризик тиску на учасників кримінального процесу настільки реальний, що прокурору було забезпечено охорону (п. 96 постанови). Оцінка Судом наявності в справі розглянутого ризику: Суд повторює, що стосовно ризику тиску на свідків на початкових стадіях розгляду, судові влади посилялися на заяви потерпілих і свідків, які скаржилися до слідчих органів на

погрози, що надходять на їх адресу, а також матеріальну винагороду, пропонуване ним особами, які перебувають у близькому колі спілкування із заявником. Влада вважає, що значні фінансові статки та зв'язок заявника з кримінальним середовищем надає йому можливість вплинути на свідків і знищити докази в разі, якщо його буде звільнено з-під варти. За таких обставин Суд готовий прийняти аргумент про те, що на початкових етапах провадження в справі суди на законних підставах могли оцінити ризик, що в разі звільнення заявник міг уникнути правосуддя, учинити повторне правопорушення або перешкоджати проведенню розслідування у в'язку з власне природою його кримінальної діяльності (п. 94 постанови). Будучи не впевненим у тому, що стан здоров'я заявника повністю виключає ризик його втечі, і не є достатнім, щоб переважити його право на судовий розгляд протягом розумного строку або на звільнення до суду, ЄСПС вважає, що ризик змови настільки великий, що не може бути виключений навіть у разі змін у стані здоров'я заявника до такої міри, що його тримання під вартою більше не може бути виправданим (п. 95 постанови).

У постанові від 10 січня 2012 р. у справі «Арутюнян проти Російської Федерації» Суд не взяв до уваги те, що зміни в стані здоров'я заявника у квітні 2009 р. зменшили ризик того, що обвинувачений може погрожувати свідкам чи іншим учасникам кримінального судочинства знищити докази або в інший спосіб перешкоджати провадженню в справі. Таким чином, він більше не виправдовував міру тримання під вартою. Рішення про продовження термінів узяття під варту на час проведення досудового розслідування й судового розгляду підкреслюють той факт, що ризик вступу в змову було обґрунтовано конкретним статусом заявника в кримінальному світі. Національна влада визнала, що ризик чинення тиску на свідків або перешкоджання провадженню іншим незаконним чином був настільки суттєвим, що вони прийняли рішення про проведення закритого судового засідання (п. 107 постанови) [3].

З урахуванням недостатності (недоведення) обставин, що характеризують особу обвинуваченого, з позиції ризику погрожування свідкові, іншим учасникам кримінального провадження, знищити докази або іншим чином завадити провадженню в справі Суд також висловив принципову позицію.

Наприклад, у справі «Гришин проти Російської Федерації» (постанова від 24 липня 2012 р.) ЄСПЛ зауважує, що в рішеннях національних судів було зазначено низку потерпілих і свідків, які висловили свої побоювання щодо помсти з боку заявника під час досудового слідства, яке закінчилось у вересні 2003 р. На пізній стадії судового розгляду одного того факту, що заявника обвинувачували в учиненні тяжких злочинів, було недостатньо для продовження терміну утримання під вартою, тим більше з огляду на відсутність доказів його неправомірної поведінки протягом року та п'яти місяців перебування на волі до його взяття під варту (п. 149 постанови). Посилання національних судів на потерпілих і свідків, які побоювалися помсти з боку заявника під час судового розгляду, заслуговує на особливу увагу. З протоколу засідання обласного суду від 6 грудня 2005 р. випливає, що один із потерпілих, побоюючись помсти з боку заявника та інших підсудних, відмовився від явки та дачі показань у суді першої інстанції в тому разі, якщо їх буде залишено на волі. Згідно з протоколом судового засідання, заявник заперечував будь-які загрози та здійснення тиску на цього потерпілого, принаймні після досудового розслідування. Залишається незрозумілим, на чому ґрунтувалися страхи потерпілого. Водночас відсутність доказів неналежної поведінки заявника протягом одного року та п'яти місяців під час його перебування на волі до розглянутого терміну утримання під вартою є також непереконливою підставою. Цей висновок слушний і стосовно інших рішень обласного суду, у яких він посилався на побоювання помсти з боку заявника, що були в інших потерпілих і свідків, не оцінивши їх обґрунтованість (п. 150 постанови).

Отже, з огляду на зазначені та інші позиції ЄСПЛ, можна констатувати, що Суд наголошує на особливому значенні обставин, які характеризують особу обвинуваченого, для ухвалення об'єктивних та обґрунтованих рішень. У багатьох випадках такі обставини конкретно визначено та оцінено з огляду на їх безпосередній вплив на ризик (його відсутність) ухилення підозрюваного, обвинуваченого від виконання процесуальних обов'язків. У кожному разі критики зазнають підходи національних судів, у яких не враховано та не досліджено обставини, що характеризують особу обвинуваченого.

У п. 10 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 зазначено, що в кожному разі розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу слідчий суддя, суд, вирішуючи питання про обрання запобіжного заходу, окрім наявності ризиків, зазначених у ст. 177 КПК України, на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі відповідно до ст. 178 КПК України. Стосовно обставин, що характеризують особу підозрюваного (обвинуваченого), суд конкретизував положення п. 3-8 ч. 1 ст. 178 КПК України. Так, встановлення віку передбачає з'ясування, чи є особа неповнолітньою або похилого віку, стану здоров'я – наявності тяжких хвороб, інвалідності, нездатності самостійно пересуватися. Міцність соціальних зв'язків підозрюваного (обвинуваченого), у тому числі наявність у нього родини й утриманців потребує з'ясування сімейного стану цієї особи, стану здоров'я членів його сім'ї, кількості й віку дітей, строку фактичного проживання в цій місцевості тощо. Ураховуючи репутацію підозрюваного (обвинуваченого), слідчий суддя, суд зобов'язаний проаналізувати матеріали сторін кримінального провадження, об'єктивно оцінити надані характеристики на цю особу з місця роботи, навчання, проживання; дані, що свідчать про перебування підозрюваного (обвинуваченого) на обліку в наркологічному, психоневрологічному диспансері тощо. Встановлення майнових статків передбачає з'ясування наявності належного цій особі нерухомого майна за місцем проживання та інших місцевостях, транспортних засобів, грошових банківських вкладів, їх розміру (за наявності відомостей, наданих стороною захисту) [4].

Вивчення емпіричних даних дало змогу також виявити найбільш поширені недоліки в роботі слідчих щодо зазначення в клопотаннях про обрання запобіжного заходу обставин, які характеризують особу обвинуваченого. Вони полягають у такому: 1) відсутність у клопотаннях конкретних і деталізованих відомостей про особу обвинуваченого (37 %); 2) дублювання положень п. 3-8 ч. 1 ст. 178 КПК України без конкретизації їх змісту (наприклад, «не має міцних соціальних зв'язків», «одружений» та ін.) (63 %); 3) недолучення документів, у яких

відображено обставин, що характеризують особу обвинуваченого і на які посилається слідчий у клопотанні (43 %).

Отже, загальною вимогою до клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу є обов'язковість наведення доказів, у тому числі обставин, які характеризують особу обвинуваченого, недопущення тверджень загального характеру, безпідставних припущень.

На нашу думку, під час підготовки клопотань слідчий обов'язково має зважати на позицію ЄСПЛ щодо обсягу, конкретизації та вимог до викладення обставин, що характеризують особу обвинуваченого, у відповідних клопотаннях, оскільки саме ці документи є підставою для ухвалення рішень судом, для якого застосування практики ЄСПЛ є обов'язковим, адже слугує запорукою формування умов сучасного правосуддя, відповідності вимогам міжнародних стандартів кримінального судочинства.

Отже, доказування обставин, що характеризують особу обвинуваченого (підозрюваного), сприяє правильному застосуванню запобіжного заходу, забезпечує виконання процесуальних обов'язків обвинуваченого (підозрюваного) та запобігає виникненню ризиків, передбачених у ст. 177 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес / Дж. Макбрайд. – К. : К.І.С., 2010. – 576 с.

2. Рибалко В. О. Наявність ризику переховування від органів досудового розслідування та/або суду як одна з підстав застосування запобіжного заходу / В. О. Рибалко // Форум права. – 2015. – № 2. – С. 152–158.

3. Правовые позиции Европейского суда по правам человека, касающиеся применения пункта 3 статьи 5 Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

http://www.supcourt.ru/print_page.php?id=8856.

4. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Узагальнення судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-14>.